

KARAKUŞ, Şerefeddin

(شرف الدين قراقوش)

Şerefüddin Karakuş en-Nâsırî
el-Muzafferî et-Takavî
(ö. 609/1212)Selâhaddin-i Eyyûbî devrinde
Libya ve Güney Tunus'ta
faaliyet gösteren kumandan.

Selâhaddin-i Eyyûbî'nin yeğeni Takıyyüddin'in memlûkü olduğu için "Takavî", Selâhaddin adına hutbe okutup para bastırıldığı için "Nâsırî" nisbeleriyle anılır. Ticânî ve ona dayanan İbn Haldûn ile İbn Galbûn gibi Mağribli müellifler Karakuş'un Ermeni asıllı olduğunu kaydederlerse de İbnü'l-Esir, İmâdüddin el-İsfahânî ve el-Melikü'l-Mansûr gibi Doğulu müellifler Türklüğü konusunda tereddüt etmezler.

567 (1171-72) yılında Mısır'da kıtlık olması sebebiyle İskenderiye'de Selâhaddin-i Eyyûbî'nin babası Necmeddin Eyyûb, dayısı Şehâbeddin Mahmûd ve yeğeni Takıyyüddin Ömer'in hazır bulunduğu bir toplantıda hasat mevsimi geçmeden Mağrib'e Takıyyüddin'in başkanlığında bir sefer yapılması düşünülmüştü. Ancak daha sonra Takıyyüddin'in yerine Şerefeddin Karakuş'un gönderilmesi kararlaştırıldı. Ertesi yıl Karakuş, Muvahhidler'in hâkimiyetindeki Kuzey Afrika'ya sefer için İskenderiye'den hareket etti. 569-570 (1174-1175) yıllarında batıya doğru yoluna devam ederek Senterîye (Sive), Evcile ve Zâle'yi (Zelle) ele geçirdi. Fizan'da bulunan ve merkezi Zevîle olan Benî Hattâb (Hevvârîler) hânedanını kendine bağladıktan sonra Trablus'a yöneldi. Nefûse dağlarında Muvahhidler'e karşı direnmekte olan Riyâhîler'in emiri Mes'ûd b. Zimâm el-Bellât ile birleşti. Muvahhidler'e karşı olan diğer unsurlar, Trablus civarında ve Nefûse dağlarında yaşayan Zübâb ve Zi'b Arapları ganimet ve mal elde etmek maksadıyla onun etrafında toplandılar. Karakuş Trablus'u kolaylıkla ele geçirdi.

11 Muharrem 571 (1 Ağustos 1175) tarihinde Karakuş Mısır'dan yeni bir Mağrib seferine çıktı ve Evcile'yi fethetti. Askerleri geri dönmek isteyince Evcile'de bir nâib bırakarak Mısır'a döndü. 572'de (1176-77) tekrar Evcile'ye gidip gelen Karakuş aynı yıl içinde Libya'ya bir sefer daha yaparak bütün Fizan'ı ele geçirdi. Zevîle'deki Benî Hattâb hânedanına muhtemelen bu sırada son verdi. 573 (1177-78) yılında Takıyyüddin'e bağlı emirlerden Nâsırüddin İbrâhîm b. Kara Tekin es-

Silâhdâr, emrindeki askerlerle Libya'ya giderek Karakuş ile birleşti. Karakuş ve Nâsırüddin, Rehvân üzerine yürüyüp şehri ele geçirdiler. Daha sonra Gadâmis'i savaşı yapmadan teslim aldılar. Bilâdüssûdan'a bir birlik gönderip orayı da ele geçirdiler. Mısır'a dönen Karakuş, 575 (1179) yılı başında Türkler'den oluşan 400 kişilik bir süvari birliğiyle tekrar Mağrib'e hareket etti ve 4 Safer 575 (11 Temmuz 1179) tarihinde Süveyka'da Zübâb kabilesi emirleri tarafından karşılandı. Karakuş, on gün sonra onlarla birlikte Zelitîn, Tâbiye, Lebde ve Mesellâte üzerinden Trablus sarayının bulunduğu yere indi. Bu sırada Nâsırüddin İbrâhîm es-Silâhdâr ile Karakuş'un arası açıldı ve yapılan savaşta Karakuş yenildi. Ancak çok geçmeden fethettikleri yerleri aralarından paylaşıp anlaşmaya vardılar.

Karakuş 576 (1180) yılı başında, Nâsırüddin İbrâhîm'den kendisine ihanet etmeyeceğine dair söz aldıktan sonra batıdaki Demmûr, Matmâta, Züreyk ve Kâbis taraflarına gitti. Demmûr'u ele geçirdi. Bir aydan fazla süren kuşatmanın ardından Kal'atûlataş'ı zaptetti. Ertesi yıl Matmâta bölgesinde bulunan Karakuş, Muvahhidler'i yenip onları 20.000 dinar vergi ödemeye mecbur etti. 580 (1184) yılı başlarında yeniden İfrîkiye'ye yöneldi. Tunus'un Nefzâve bölgesindeki Hamâm ve Beştera kalelerini alarak Nefzâve'nin tamamına hâkim oldu. Tunus, Mehdiye ve Kayrevan dışındaki Tunus şehirlerini ele geçirdi (581/1185).

Kuzey Afrika'da Murâbit hâkimiyetini tekrar kurmaya çalışan Berberî asıllı Benî Gâniye ailesine mensup Ali b. Gâniye, Muvahhidler'e karşı Abbâsî Halifesi Nâsır-Lidînillâh'tan yardım talep etti. Bunun üzerine halife Selâhaddin-i Eyyûbî'den Ali b. Gâniye'yi desteklemesini istedi. Selâhaddin de Karakuş kumandasında Oğuzlar'dan oluşan bir askerî birliği İbn Gâniye'nin yardımına gönderdi. Tunus ve Mehdiye şehirleri hariç İfrîkiye'nin tamamına hâkim olan Karakuş ve İbn Gâniye, Muvahhidler'le Kafsa bölgesindeki Umre'de çetin bir savaşa girdiler ve onları bozguna uğrattılar (15 Rebîülevvel 583 / 25 Mayıs 1187).

Receb 583'te (Eylül 1187) Ebû Yûsuf el-Mansûr kumandasındaki Muvahhidî ordusu Karakuş ve müttetiklerinin üzerine yürüdü. Kâbis yakınındaki Hâmetû (Himmetû) Matmâta'da yapılan savaşta Karakuş ve müttetikleri büyük bir bozguna uğradı. Karakuş ve Ali b. Gâniye

Tûzer (Tozeur) sahrasına kaçtılar. Bu yenilgiden sonra Karakuş elindeki birçok yeri kaybetti ve ailesi yakalanıp Mera-keş'e götürüldü. Onun bu savaşın ardından Ebû Yûsuf el-Mansûr'a mektup göndererek itaat arzettiği kaydedilmektedir.

Karakuş 585 (1189) yılında Muvahhidler'in hizmetine girmek istedi. Bu amaçla ertesi yıl Tunus'a giderek Vali Seyyid Ebû Zeyd b. Ebû Hafs b. Abdülmü'min'in sarayında kısa bir müddet kaldı. Daha sonra hile ile Kâbis'i zaptetti. Şehrin ileri gelenleriyle Zübâb ve Süleym şeyhlerinden yetmiş kişilik bir heyeti tutuklatıp öldürttü. Ardından Muvahhidler'in hâkimiyetindeki Trablus'u ve Benî Gâniye'nin merkezi Cerîd bölgesinin büyük bir kısmını yeniden ele geçirdi.

Yerli halkın desteği olmadan Karakuş'un hâkimiyetini sürdürmesi imkânsızdı. Nitekim yerli Arap kabileleri ona karşı Yahyâ b. İshak el-Mayorkî ile birleştiler ve Trablus üzerine yürüdüler. Trablus'un 40 km. kadar güneybatısındaki Vâdimuhsin (Vâdilhire) denilen yerde yapılan savaşta Karakuş bozguna uğradı ve Nefûse dağlarına kaçtı. Yahyâ, Trablus'u ele geçirip Kâbis'e yürüdü ve bir süre kuşattıktan sonra burayı da zaptetti.

Karakuş, 609 (1212) yılında Fizan'daki Veddan Kalesi'nde Yahyâ b. Gâniye ve Zübâbî kabilesi mensupları tarafından öldürüldü. Ticânî ve ona dayanan İbn Haldûn'a göre Yahyâ b. İshak el-Mayorkî, Zübâbî kabilesiyle beraber 609'da (1212) Veddan Kalesi'nde Karakuş'u muhasara altına almış, muhasaranın uzaması üzerine erzakı ve suyu biten Karakuş kaleyi teslim etmiştir. Ayrıca Zübâb Arapları'ndan kendisini çok sevdiği oğlundan önce öldürmelerini istemiş, onlar da bu isteğini yerine getirmişlerdir. Karakuş'un hayatta kalan oğullarından biri Muvahhidî Hükümdarı Yûsuf el-Müstâsır tarafından Oğuzlar'ın kumandanlığına getirilmiştir.

Karakuş ve arkadaşlarının Kuzey Afrika'ya yaptıkları seferlerin en önemli sonucu bölgede Türkler'in yeni bir unsur olarak ortaya çıkmasıdır. Karakuş'tan sonra Oğuzlar'ın bölgedeki mevcudiyeti süreklilik kazanmış, Oğuzlar Muvahhidler ordusunun bir unsuru olmuşlardır. Karakuş'la Kuzey Afrika'ya gelen Oğuzlar'dan bir kısmı Libya'da yerleşmiş, Libya tarihinde günümüze kadar devam eden izler bırakmıştır. Yefrin'de Gazâz (Oğuz kelimesinin çoğulu) adıyla anılan bir kabile mevcuttur. Bunlar büyük ihtimalle Karakuş ve

arkadaşlarının soyundan gelmektedir (Şeşen, *TD*, XXXIII [1982], s. 198).

BİBLİYOGRAFYA :

Ebü'l-Hasan İbn Galbûn, *et-Tezkire fi'l-kurâ'âti's-şemân* (nşr. Tâhîr ez-Zâvî), Kahire 1349/1930, s. 62, 64; el-Melikü'l-Mansûr, *Mizmârü'l-hakâ'ik ve sırrü'l-halâ'ik* (nşr. Hasan Habeşi), Kahire 1968, s. 53-57; İbnü'l-Esir, *el-Kâmil*, XI, 255, 316, 341; Bündârî, *Sene'l-Berkî's-Şamî* (nşr. Ramazan Şeşen), Beyrut 1971, I, 137; Abdülvâhid el-Merrâkûşî, *el-Mu'cib fi telhîşi ahbârî'l-Mağrib* (nşr. M. Saîd el-Uryân), Kahire 1383/1963, s. 363; Ebû Şâme, *Kitâbü'r-Ravzateyn*, I, 260, 269, 270; II, 16; İbn Vâsıl, *Müferricü'l-kürûb*, I, 235-236; İbn İzârî, *el-Beyânü'l-mugrib* (Kettânî), s. 188-191; Ticânî, *Rihletü't-Ticânî* (nşr. H. Hüsnü Abdülvehhâb), Tunus 1378/1958, s. 104, 110-111, 114-115; İbn Kesîr, *el-Bidâye*, XII, 239; İbn Haldûn, *el-Iber*, V, 286; Ramazan Şeşen, *Salâhaddin Devrinde Eyyûbîler Devleti*, İstanbul 1983, s. 12, 42, 57, 58, 109, 117, 145; a.mlf., "Salâhaddin Eyyûbî Devrinde Libya'da Türkler ve Karakuş Mesesi", *TD*, XXXIII (1982), s. 169-198; M. Abdullah İnân, *Devletü'l-İslâm fi'l-Endelûs: 'Asru'l-Murâbi'tin ve'l-Muvahhidin fi'l-Mağrib ve'l-Endelûs: el-Kısmü's-şânî 'asru'l-Muvahhidin*, Kahire 1411/1990, s. 155-156, 161-162, 164-165, 194-195, 251; Ch. Pellat, "Karâkûsh", *EP* (Ing.), IV, 614.

ALİ ÖNGÜL

KARAL, Enver Ziya

(1906-1982)

Türk tarihçisi.

Kosova'nın Osmâniye ilçesinde doğdu. Babası Ağalî Mehmed, annesi Zeyneb Hanım'dır. Balkan Savaşı sırasında ailesiyle birlikte Anadolu'ya göç ederken yolda annesi, babası ve kız kardeşi öldü. İki ağabeyinden Kâzım da yolda kayboldu. Diğer ağabeyi Mustafa ile birlikte önce Manisa'ya, daha sonra İzmir'e gitti. Alaçatı Dârüleytamı'na kaydedilen Enver Ziya (1916) Yunanlılar'ın İzmir'e girmesi üzerine (1919) Bursa'ya, orası da işgal edilince İstanbul'a nakledildi. Ortaköy ve Balmumcu dârüleytamlarında okuyarak ilk

öğrenimini tamamladı (1922). Ardından Edirne Lisesi'ne parasız yatılı öğrenci olarak kabul edildi. Buradan mezun olduktan (1928) sonra devlet tarafından Fransa'ya gönderildi. Lyon Park Lisesi'nde bir yıl dil eğitimi görerek Paris Üniversitesi'nde tarih-coğrafya alanında yüksek tahsilini tamamladı (1929-1933). Seignobos'un yanında doktora başladıysa da hükümetin çağrısı üzerine Türkiye'ye döndü.

Enver Ziya, İstanbul Üniversitesi Edebiyat Fakültesi Yakınçağ Tarihi Kürsüsü'ne doçent olarak tayin edildi (1933). Daha sonra yeni kurulan Ankara Üniversitesi Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi Yakınçağ Tarihi Kürsüsü'ne nakledildi (1940) ve profesörlüğe yükseltildi. Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'nde iki dönem (1944-1946) dekanlık ve Ankara Üniversitesi'nde rektörlük (1948-1950) görevlerinde bulundu. İdareciliği sırasında "dil-tarih olayları" diye bilinen tasfiye hareketinde önemli rol oynadı (1948). Cumhuriyet Halk Partisi üyesi olan Karal, Maarif Vekâleti Tâlim ve Terbiye Dairesi üyeliği yaptı (1940-1944). Dil ve Tarih-Coğrafya Fakültesi'ne bağlı olarak kurulan Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü müdürlüğünü uzun yıllar yürüttü. İstiklâl Harbi kahramanlarından bazılarının hâtıralarını bu enstitüde topladı. İstanbul Dârülfünunu, Türk Donanma Cemiyeti, Târih-i Osmânî Encümeni başta olmak üzere bazı kurumlara ait arşivleri enstitüye naklettirdi. Ayrıca Erzurum ve Balıkesir kongrelerine ait zaıııtları burada topladı. Türk Ortodoks hareketinin en zengin kaynaklarından sayılan *Anadolu Ortodoksuluk Sadası* adlı gazeteyi enstitüye kazandırdı. İstiklâl Harbi'ne ait pek çok belgeyi de burada koruma altına aldı.

1960'ta ordinaryüs profesörlüğe yükseltilen Enver Ziya Karal, aynı yıl devlet başkanlığı kontenjanından kurucu meclis üyeliğine getirilerek anayasa komisyonuna başkanlık etti. 1941 yılından beri üyesi olduğu Türk Tarih Kurumu başkanlığına seçildi (1972) ve ölümüne kadar bu görevini sürdürdü. Üniversitedeki görevinden 1976'da emekliye ayrılan Karal 18 Ocak 1982'de öldü.

Yakınçağ Osmanlı tarihi ve Türkiye Cumhuriyeti tarihi üzerine pek çok konferans veren, makale ve kitabı bulunan Enver Ziya Karal'ın çalışmalarında Atatürkçülük ön planda yer alır. 1942 yılında kaleme aldığı *Türkiye Cumhuriyeti Tarihi* uzun yıllar lise ve üniversitelerde ders kitabı olarak okutuldu. Kemalizm'in yeni nesil-

lere aktarılmasında öncülük eden kitap daha sonra bu konuda yazılanlara da örnek teşkil etmiştir. Atatürk'ün *Nutuk*'unun yeni baskılarını yaptıran ve daha geniş kesimlere yayılmasını sağlayan Karal, *Atatürk'ün Söylev ve Demeçleri* adlı kitabın derlenmesine de öncülük etti. Ayrıca Atatürk'ün Selânik'te doğduğu evi Türkiye Cumhuriyeti'ne kazandırarak buranın müze yapılmasını sağladı. Atatürk ve inkılapları konusunda verdiği konferansların bir kısmını *Atatürk'ten Düşünceler* (Ankara 1959), *Atatürk ve Devrimler: Konferanslar ve Makaleler, 1935-1978* (Ankara 1980) adı altında yayımladı. Atatürk ve devrimleri hakkında kaleme aldığı diğer önemli kitap ve makaleleri de şunlardır: *Atatürk'ün Siyaset Üzerine Düşünceleri* (Ankara 1946), *Atatürk ve Türk Tarih Tezi* (Ankara 1946), *Atatürk ve Gençlik* (Ankara 1948), *İnkılâp ve Laiklik* (İstanbul 1954), *Türk İnkılâbı ve Kadın* (Ankara 1954), "Halifeliliğin Kaldırılması", *Atatürk'ün Büyük Söylevi'nin 50. Yılı Bildiriler ve Tartışmalar Seminer* (Ankara 1980, s. 91-97), "Devrim ve Laiklik", *Laiklik I* (İstanbul 1954, s. 63-75), "Atatürk ve Klasik Düşünce", *I. Simpozyum: Klasik Çağ Düşüncesi ve Çağdaş Kültür* (Ankara 1977, s. 128-137), "Atatürk" (*İA*, I, 719-804).

Enver Ziya Karal'ın en önemli eseri *Osmanlı Tarihi*'dir. Türk Tarih Kurumu'nun dünya tarihi projesine göre hazırlanan eserin ilk dört cildini İsmail Hakkı Uzunçarşılı, son beş cildini de Enver Ziya kaleme almıştır. Karal'ın yazdığı ciltler aşağıdaki başlıklar altında yayımlanmıştır: V. cilt *Osmanlı Tarihi: Nizâm-ı Cedid ve Tanzimat Devirleri (1789-1856)* (Ankara 1947); VI. cilt *Osmanlı Tarihi: Islahat Fermanı Devri (1856-1861)* (Ankara 1954); VII. cilt *Osmanlı Tarihi: Islahat Fermanı Devri (1861-1876)* (Ankara 1956); VIII. cilt *Osmanlı Tarihi: Birinci Meşrutiyet ve İstibdat Devirleri (1876-1907)* (Ankara 1962); IX. cilt *Osmanlı Tarihi: İkinci Meşrutiyet ve Birinci Dünya Savaşı (1908-1918)* (Ankara 1996). Karal, III. Selim dönemine ait bazı belgeleri de şu başlıklar altında neşretmiştir: *Selim III'ün Hatt-ı Hümayunları* (Ankara 1942); "Osmanlı Tarihine Dair Vesikalar: Bonneval'in Osmanlı Bahriyesine Dair Raporu-Nizâm-ı Cedid Hakkında Vesikalar-Osmanlı Devleti'nin Durumuna Dair Rapor" (*TTK Belleten*, IV/14-15 [1940], s. 175-189); "Selim III Devrinde Osmanlı Bahriyesi Hakkında Vesikalar" (*TV*, I/III [Birinciteşrin 1941], s. 203-211);

Enver
Ziya
Karal